

ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τοῦ Δ. Ε. Καλιτσούνκη
καθηγητοῦ τῆς Α. Σ. Ο. Ε. Ε.

Ἐκ τῆς φυσικῆς διαδρομῆς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, προάγεται τὸ γεγονός, ὅτι ἕκαστος λαὸς συντίθεται ἀπὸ πρεσβυτέρους, νέους καὶ ἀνηλίκους. Κάθε κοινωνία ὑπόκειται εἰς τὸν διαφορισμὸν τοῦτον τῶν γενεῶν καὶ πᾶσα ἐκδήλωσις κοινωνικῆς, κρατικῆς ἢ οἰκονομικῆς ζωῆς δὲν εἶναι νοητὴ ἄνευ τῆς διαρκοῦς ταύτης ἐναλλαγῆς. Εἰς τὴν ἐναλλαγὴν ταύτην στηρίζεται καὶ ἡ ἐξέλιξις καὶ εἰς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ γήρατος καὶ τῆς νεότητος, βασίζεται ἡ σταθερότης καὶ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις ἀφ' ἑνός, ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ πρόοδος ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἐναλλαγή αὕτη τῶν γενεῶν καὶ εἰδικώτερον ἡ ἐκάστοτε κατὰ φύλον καὶ ἡλικίαν σύνθεσις μιᾶς κοινωνίας, ὑποδύεται σπουδαίαν σημασίαν, διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἐν λόγῳ λαοῦ. Πολὺ μεγαλυτέραν ὅμως σπουδαιότητα, παρουσιάζει τὸ ἀπόλυτον μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἐθεωρήθη ἡ αὔξησις, ἢ ἡ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ, ὡς σπουδαῖον κοινωνικὸν φαινόμενον. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, λόγῳ τῆς ἐξ ἴσου διανομῆς τῆς ἰδιοκτησίας, καθὼς καὶ τῆς γεωργικῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀπασχολήσεώς των, ὁ πληθυσμὸς θὰ ἠῤῥξανεν ἱκανῶς. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν οἱ πόλεμοι, ἢ αἱ ἀσθένειαι δὲν ἠλάττωνον τὸν πληθυσμὸν, τότε οὗτος εὔρισκεν ἀσφαλιστικὴν δικλείδα κατὰ τὸν πλεονασμὸν του, εἰς τὴν πραγματοποιηθεῖσαν μεγαλειώδη ἀποίκισιν. Μάλιστα τινὲς διησθάνθησαν, ὡς τελευταίαν αἰτίαν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τὸν ὑπερπληθυσμὸν.

Ἡ πληθυσμιακὴ πολιτικὴ λοιπὸν εἶχε σκοπὸν, νὰ ἐρευνᾷ τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ μέγεθος, τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ποσότητα τοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ προδιαγράφη τὴν ἐκάστοτε, ἀναλόγως τῶν γενικῶν συνθηκῶν ἐξελίξεων, ἀκολουθητέαν πολιτικὴν.

Πᾶσαι αἱ πληθυσμιακαὶ ἐκδηλώσεις ἐμφανίζουσι μεγίστην σπουδαιότητα, ἀφοῦ αὗται ἐπιδροῦν ἀμέσως, ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως ὅλων τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Ἰδιαιτέρως καταφανὴς καὶ πολυσχιδῆς εἶναι ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ, μὲ τὴν

πορείαν τῆς οἰκονομίας, καθόσον αὕτη πρέπει νὰ ἐπιδιώκη τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἔργασία δὲ τοῦ πληθυσμοῦ παράγει τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα οὗτος καταναλίσκει. Ὑφίσταται ἐπομένως στενὴ ἀλληλεπίδρασις, μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς οἰκονομίας ἀφ' ἑτέρου, ὥστε ὠρισμένοι ἐκδηλώσεις οἰκονομικῆς προόδου, νὰ ἐμφανίζωνται μόνον, προκειμένου πυκνοῦ πληθυσμοῦ, ἢ ἄλλως πυκνὸς πληθυσμὸς νὰ εἶναι δυνατὸς μόνον ὑπὸ ὠρισμένας οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις.

Εἶναι εὐλογος ἐπομένως ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς λαμβάνει, ἡ θεωρία, ἢ ἡ ἐπιστήμη περὶ πληθυσμοῦ, ἢ καὶ ἄλλως Δημογραφία καλουμένη. Δημογραφία δηλαδὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἢ ὁποῖα ἀσχολουμένη μὲ τὴν στατιστικὴν τῆς αὐξομειώσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν γηίνων δυνατοτήτων τῆς διατροφῆς του, ἐρευνᾷ κατὰ τίνα τρόπον ὁ πληθυσμὸς οὗτος θὰ ἐπιτύχη τὴν ἀρίστην πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ἀνάπτυξίν του. Ἡ ἔρευνα αὕτη λαμβάνει χώραν διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἐκάστοτε ἀπογραφικῶν δεδομένων καὶ τῆς συσχετίσεως αὐτῶν διὰ τῆς θεωρίας τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ διαπιστωθῇ ὁ ἀριθμὸς, τὸ φύλον, ἡ ἡλικία, ἡ οἰκογενειακὴ κατάστασις, τὸ θρήσκευμα, ἡ γλῶσσα, ἡ παιδεία, τὸ ἐπάγγελμα κ.λ.π. ἐνὸς λαοῦ, εἰς μίαν ὠρισμένην περιοχὴν, κατὰ καθορισθέντα χρόνον. Τὰ ἐπεξεργασμένα πορίσματα ταῦτα τῆς θεωρίας (πυκνότης, αὐξομειώσεις, μὀρφώσεις, μετανάστευσις κλπ.) μᾶς καθοδηγοῦν εἰς τὴν λήψιν τῶν ὀρθοτέρων μέτρων, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνω σκοπῶν ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς καὶ εἰδικώτερον τῆς πληθυσμιακῆς πολιτικῆς.

Ἡ ἔρευνα τῶν διαπιστώσεων τούτων γίνεται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, διὰ τῆς στατιστικῆς συλλήψεως καὶ ἀναλύσεως τοῦ ὄλου πληθυσμοῦ, θεσμοῦ ὅστις ἐφηρμόζετο ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν ἐπιδίωξιν πάντως τότε πρὸ παντὸς φορολογικῶν μᾶλλον σκοπῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἀκριδέστερον πλέον καθορισμὸν τοῦ «ὄχλου» ὡς λαοῦ.

Ἡ παρ' ἡμῖν τελευταία ἀπογραφή τῆς 19 Μαρτίου 1961 παρουσίασε τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων τῆς χώρας εἰς 8.388.553 μὲ πυκνότητα κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον περὶ τοὺς 65 κατοίκους (παγκόσμιος πυκνότης 21, Εὐρώπης 80, Σοβιετικῆς Ἐνώσεως 9, Ἀσίας 60, Ἀφρικῆς 8, Ἀμερικῆς 10, Αὐστραλίας 2,) ἐξ οὗ συνάγεται ὁ ὑπὲρ — ἢ ὑποπληθυσμὸς μιᾶς χώρας. Ἡ καθ' ὁμάδας ἡλικίας καὶ γένους (πυραμῖς τοῦ πληθυσμοῦ) ἔρευνα, παρουσιάζει τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ (νέος λαὸς), τὴν στασιμότητα (γηράσκων λαὸς), ἢ τὴν μείωσιν (ὑπεργηρασμένος λαὸς) καὶ τὴν σχέσιν τῶν γενεῶν κατ' ἀριθμὸν. Ἡ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ (γεννήσεις, θάνατοι, γάμοι, μετανάστευσις, ποσοστὸν αὐξήσεως = ἀριθμὸς γεννήσεων μείον θανάτων) πραγματοποιουμένη διὰ συνεχοῦς παρακολούθησεως τῶν πληθυσμιακῶν δεδομένων, μᾶς διαφωτίζει περαιτέρω τὰ δεδομένα τῶν ἀπογραφῶν καὶ τοὺς λόγους τῆς καθ' ἕνα οἰονδήποτε τρόπον ἐκβάσεως αὐτῶν.

Καθ' ὑπολογισμοὺς 65% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς συλλαμβάνεται στατιστικῶς, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον δι' ὑπολογισμῶν. Κατὰ δεύτερον λεπτόν γεννᾶται κάπου εἰς τὴν γῆν εἰς ἄνθρωπος, ὅπερ σημαίνει ἡμερησίαν αὐξήσιν περὶ τὰς 100.000 ἀνθρώπων. Οὕτως ὑπερέβημεν σήμερον (Ἰούλιος 1962) τὸν ἀριθμὸν τῶν τριῶν δισεκατομμυρίων (3.058 ἑκατ.) ἐνῶ τὸ 1650 ὑπελογίζετο ὁ πληθυσμὸς τοῦ κόσμου εἰς 465 ἑκατομ. Πῶς θὰ ἐξελιχθῇ ὁ μελλοντικὸς πληθυσμὸς τῆς γῆς, εἶναι δυνατὸν μὲ ἀρκετὴν προσέγγισιν νὰ ὑπολογίσῃ κανεὶς, ἀφοῦ ἔχομεν καὶ ὑπολογισμοὺς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δυναμένων νὰ διατραφοῦν ἀνθρώπων ὑπὸ τῆς ὑδρογείου, θάσει φυσικῶς τῶν γνώσεων ἡμῶν τῆς σήμερον. Οὕτω π.χ. εἰκάζεται, ὅτι εἰς διάστημα 140 ἐτῶν ὁ κόσμος θὰ περιλαμβάνῃ περὶ τὰ 15 δισεκατομμύρια εἰς ὅσα περίπου ὑπολογίζεται καὶ ἡ δυναμικότης διατροφῆς τῆς γῆς.

Ἡ ἀλματώδης αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς κατὰ τὰ τελευταῖα 150 ἔτη, ὀφείλεται πρὸ παντὸς εἰς τὰς προόδους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης (μειώσεις τῶν θανάτων τῶν βρεφῶν κλπ.) καὶ τὴν ἐκβιομηχάνισιν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Διὰ τοῦτο ἀναλογικῶς πρέπει νὰ ἀναμένῃ κανεὶς καὶ μελλοντικὴν γενναίαν αὐ-

ξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας εἰσέτι χώρας τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς.

Εἶναι εὐλογος ἐπομένως ἡ μεγαλυτέρα ἔκτασις τὴν ὁποῖαν λαμβάνει διαρκῶς ἡ θεωρία ἢ ἡ ἐπιστήμη περὶ πληθυσμοῦ, ἡ ὁποῖα ἔχει ἀποδεχθῆ διεθνῶς ὡς εἰδικωτέραν ὀνομασίαν τῆς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ὀρολογίαν Δημογραφίαν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Τὰ ζητήματα τοῦ πληθυσμοῦ μᾶς ἀπασχολοῦν σήμερον πολὺ περισσότερον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐρεύνης, πολὺ βαθύτερον καὶ πλατύτερον, ἀφ' ὅσον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπησχόλησαν τὸν Μάλθον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς ἢ ἀντιπάλους του, οἱ ὁποῖοι ἐπρόσεξαν ἰδίως τὸν ἀριθμὸν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν σχέσιν του πρὸς τὰ μέσα τῆς διατροφῆς.

Τὴν ἀπαισιόδοξον θεωρίαν τοῦ Μάλθου ἀνήρρεσαν πολλοὶ ἐπιστήμονες (Carréy, Lassalle, Henry George, Marx, Friedrich List, Oppenheimer κλπ.), αἰσιόδοξως ἀποβλέψαντες εἰς τὰς δυναμικότητας τῆς φύσεως, ὥστε νὰ ἀποδίδεται μικροτέρα σημασία σήμερον εἰς τὰς δυνατότητας τοῦ χώρου διατροφῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὸν φόβον ἐκείνον, ὃ ὁποῖος γεννᾶται ἀπὸ τὴν ὑπερμαζοποίησιν τοῦ πληθυσμοῦ (Ἰνδία, Κίνα), καὶ τὴν διαμόρφωσιν ζωνῶν κινδύνου, αἱ ὁποῖαι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν εἰς ἐπιθετικὰς ἐπεκτάσεις.

Σήμερον προσέχομεν περισσότερον τὰ αἷτια τὰ ἐπηρεάζοντα τὰς γεννήσεις καὶ τοὺς θανάτους, τὰς κοινωνικοοικονομικὰς συνθήκας ἐνὸς λαοῦ, τὴν κοινωνικὴν καθόλου ψυχολογίαν, εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη, διὰ νὰ συναθροίσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα στοιχεῖα καὶ οὕτω νὰ πραγματοποιήσωμεν τὸ κράτος τῆς εὐημερίας.

II

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ κύριον θέμα μας τὴν ἰδιαιτέραν ἑλληνικὴν ἀποψιν.

Ἡ τελευταία ἀπογραφή (19 Μαρτίου) τοῦ πληθυσμοῦ μας μᾶς ἀνεβίβασεν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς 8.388.553, τέλη Δεκεμβρίου 1962 θὰ ἀνερχόμεθα περὶ τὰ 8.550.000 μὲ πυκνότητα κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον περὶ τοὺς 65 κατοίκους. Ἡ αὐξήσις μας κατὰ τὴν δεκαετίαν ἦτο κατωτέρα τῆς κανονικῆς, ἀνήρχετο ἐν συνόλῳ εἰς περίπου 10%, καὶ κατ' ἔτος εἰς 1% (Ἰαπωνία 3,5% παλαιότερον). Τὴν ὑπεροχὴν ἔχουν αἱ γυναῖκες, μὲ ἀριθμὸν 200.000 περίπου ἀνώτερον τῶν ἀνδρῶν.

Εἰς στρογγυλοὺς ἀριθμοὺς τὸ ἐτήσιον ποσοστὸν τῆς αὐξήσεώς μας κυμαίνεται μεταξὺ 85—100 χιλιάδων (1959 γεννήσεις 160.199, θάνατοι 60.769). Μεταναστεύει δὲ τοῦτο τελευταίως σχεδὸν ὀλόκληρον, εἴτε εἰς ὑπερποντίους χώρας εἴτε ἰδίως τελευταίως εἰς τὴν Εὐρώπην. (Ἰταλία, Μ. Βρετανία, Ὀλλανδία, Βέλγιον κλπ.). Τὸ 1959 μετηγάστευσαν μονίμως 24.000, προσωρινῶς δὲ 20.000. Τὸ 1960 ἀναλόγως 50.000 καὶ 27.000 περίπου. Ἴσως κατὰ τὰ τρέχοντα ἔτη νὰ ὑπερβάλλωμεν εἰς τὴν μετανάστευσιν καὶ ὀλόκληρον τὴν ἐτησίαν αὐξήσιν μας.

Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἢ δημογραφικὴ αὕτη ἐξέλιξις ποῦ μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ;

Τὸ πληθυσμιακὸν πρόβλημα τῆς χώρας μας, ἐνῶ ἔπρεπεν ὡς μακροχρόνιον ζήτημα νὰ ἐφελκύσῃ σοβαρῶς τὴν προσοχὴν καὶ τὰς συζητήσεις τῶν ἀρμοδίων καὶ νὰ ἀποκρυσταλλωθῆ προγραμματικῶς, εἰς μίαν κοινῶς ὑπὸ τῶν κομμάτων ἀποδεκτὴν πολιτικὴν, ὅμως παραμένει διαρκῶς εἰς τὴν προχειρολόγον ἐκάστοτε συζήτησιν καὶ λῆψιν ἀποφάσεων, ἀνευ συνοχῆς καὶ συνεπείας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀντιφασκουσῶν πρὸς ἀλλήλας. Τὸ κακὸν αὐτὸ δὲν λαμβάνει χώραν δυστυχῶς σήμερον μόνον. Καὶ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῆς ὀρμητικῆς μεταναστεύσεως, (1900—1910), ἐφερόμεθα μοιρολατρικῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἂν αἱ ὑπερπόντιοι χῶραι εὐτυχῶς δὲν ἐκλείοντο, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶχεν ἀπογυμνωθῆ

ἡ Ἑλλάς, τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ δυναμικοῦ, ἐκ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τῆς. Μεταπολεμικῶς (1945) τὸ ζήτημα παρουσιάσθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ πολλαὶ συζητήσεις εἰς εἰδικὰς μεταναστευτικὰς διασκέψεις εἶδον τὸ φῶς, ἰδρῦθη δὲ καὶ μιὰ Διακυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ Μεταναστεύσεως ἐξ Εὐρώπης, τῆς ὁποίας κλιμάκιον ἐδρεύει ἐν Ἀθήναις.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τὴν μετανάστευσιν αὐτὴν, ἀπὸ καθαρῶς τοπικῆς Ἑλληνικῆς ἀπόψεως, ἐθνικῆς καὶ εἰδικώτερα οἰκονομικῆς.

Ὀλόκληρος ἡ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις τῶν κρατῶν σήμερον, ὅπως τὴν ἐπιζῶμεν, ἀλλὰ καὶ πάντοτε εἰς τὴν Ἱστορίαν, κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν πληθυσμιακὸν ὄγκον αὐτῶν. Εἶναι φυσικὸν ὅτι εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην, ὑπάρχει στενὴ σχέσηις χώρου, ποιότητος αὐτοῦ καὶ ἀριθμοῦ πληθυσμοῦ. Ἐμεῖς ὅμως, ἀναμφισβητήτως, οὔτε πόρρωθεν ἐφθάσαμεν εἰς σχετικὴν ἔντασιν τῆς συναρτήσεως ταύτης, παρὰ τὴν δυσφήμησιν τοῦ γεωοικονομικοῦ χώρου μας, ἐκ παρανοήσεως μεταξὺ ἀρχαίου χωρίου τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν υπερτονισμῶν τοῦ μεγάλου ποσοστοῦ γεννητικότητός μας, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη, ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν, πολὺ μικρὸν καὶ ἐμβάλλον μάλιστα εἰς περίσκεψιν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν μας δημογραφικῶς.

Πολὺ κοντόφθαλμος καὶ στενόκαρδος θὰ ἦτο ἡ ἀντίληψις, ὅτι εἴμεθα κεκορεσμένοι εἰς ἐργασίαν. Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ὑπάρχει εἰς πολλὰ μέρη τῆς χώρας ὑποαπασχόλησις, τοῦτο ὅμως ὄχι ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι ἐχρησιμοποίησαμεν ὅλας μας τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις, πλήρως, ἀλλὰ διότι εὕρισκόμεθα ἀκόμη, εἰς καθυστερημένην καὶ ἀνανάπτυκτον κατάστασιν.

Ἡ σύνδεσις μας μὲ τοὺς ἐξ τώρα, μᾶς δυσχεραίνει τὸ ζήτημα πολὺ περισσότερο. Καθόσον προχωροῦμεν πρὸς τὴν μεταβατικὴν περίοδον καὶ τῶν δύο συνθηκῶν Ρώμης καὶ Ἀθηνῶν, κατὰ τοσοῦτον, ἢ ἔστω καὶ προσωρινῶς μετανάστευσις, θὰ καθίσταται εὐχερεστέρα, ἐὰν δι' οἰονδήποτε ἄλλον λόγον οἱ ἐξ δὲν θὰ ἀνέκοπτον αὐτὴν, πρᾶγμα ἀπίθανον, ἴσως διότι ὑπάρχει σχετικὴ ἔλλειψις χειρῶν παρ' αὐτοῖς. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν οἰκονομίαν ἐπομένως θὰ τεθῆ ταχύτερον ἢ βραδύτερον τὸ ζήτημα 1) ὑψώσεως τῶν ἡμερομισθίων καὶ κατόπιν καὶ ἐλλείψεως ἐργατικῶν χειρῶν, χωρὶς νὰ παραβλέπη κανεὶς ὅτι ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς μεταναστεύσεως ὁ πληθυσμὸς μας θὰ χάσῃ τὸ ἰσοζύγιόν του μεταξὺ νεότητος (0—15) καὶ μεσαίας ἡλικίας (16—45), ἡ ὁποία θὰ ἐλαττωθῆ οὐσιωδῶς, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν μεγαλυτέραν ἐλάττωσιν τῆς μελλούσης νεότητος, ὥστε ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας νὰ ἐλαττοῦται διαρκῶς καὶ ἐν τέλει νὰ φθάσῃ μέχρις ἐξαφανισμοῦ. Ἀλλὰ ἔταν οἱ γείτονές μας Γιουγκοσλαῦοι καὶ Τοῦρκοι εὕρισκονται εἰς τὰ 20 καὶ 27 ἑκατομμύρια, ἐπιτρέπεται τοῦτο;

Καὶ ἡ μὲν δικαία ὑψωσις τῶν ἡμερομισθίων, διότι ἡ ἐργασία δὲν ἀμείβεται εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος μὲ τὴν ἐργασίαν εἰς τοὺς ἕξ, δύναται νὰ λάβῃ χώραν διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος, μέλημα πρὸ παντός τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ Κράτους καὶ κατὰ τελευταῖον λόγον καὶ τοῦ ἐργάτου. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λάβῃ χώραν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῆς προσφορᾶς τῆς ἐργασίας. Πάντως ὡς συμπέρασμα τῆς ἀναπτύξεως συνάγεται, ὅτι ἡ Μετανάστευσις ἐξ Ἑλλάδος εἶναι ἀσύμφορος καὶ καταστρεπτικὴ διὰ τε τὸ Ἔθνος, τὴν Φυλὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν μας, ἢ δὲ προσωρινὴ τοιαύτη καὶ αὐτὴ πρέπει νὰ ἀπαμβλυθῆ, διὰ τῆς προσπαθείας πάντων Ἡμῶν, πρὸς πλήρη ἀπασχόλησιν τοῦ πληθυσμοῦ μας καὶ ἀνύψωσιν τῆς στάθμης τῆς οἰκονομίας μας, διότι τότε ἀσφαλῶς δὲν προσιωνίζεται ἡ ἀνάπτυξις μας μὲ τοὺς ἀρίστους οἰωνούς.